Виолета Јовановић
Универзитет у Крагујевцу
Факултет педагошких наука у Јагодини
Катедра за филолошке науке

DOI: 10.46793/KDNN25.069J
UDK: 821.163.41.-1.09 Данојлић М.

ДЕДОУМИЦЕ О ПРИРОДИ И ЉУДИМА, ПЕСМЕ ЗА ОЗБИЉНУ ДЕЦУ И НЕОЗБИЉНЕ ОДРАСЛЕ МИЛОВАНА ДАНОЈЛИЋА

Апстракт: Рад се бави анализом збирке *Дедоумице о природи и људима* (2022) Милована Данојлића, последњег песниковог дела намењеног „озбиљној деци и неозбиљним одраслима". Полазећи од Данојлићеве аутопоетике и његове трајне тежње једноставности, указује се на специфичну позицију збирке на граници између књижевности за децу и одрасле. Три тематско-мотивска круга („Зоолошки вртић", „Дрворед у недоглед" и „Деде добрих душа или дедоумице") приказују природу и свет људи кроз хумор, дечију непосредност и филозофску сублимираност. Анализом појединачних песама показује се да природа у Данојлићевој поетици функционише као средство самоспознаје, моралног преиспитивања и критичког погледа на друштво. Закључује се да се збирка може читати као поетска опорука у којој се преплићу зрелост „дединске" мудрости и виталност дечијег гласа, чинећи овај циклус значајним сведочанством песниковог позног стваралаштва.

Кључне речи: Милован Данојлић, збирка поезије *Дедоумице о природи и људима*, *Песме за озбиљну децу и неозбиљне одрасле*, гранична књижевност, тематско-мотивски кругови, позно стваралаштво.

Збирка поезије Милована Данојлића *Дедоумице о природи и људима*, са поднасловом *Песме за озбиљну децу и неозбиљне одрасле*, изашла је из штампе 2022. године у издању Културног центра „Рибница" из Краљева. Уколико знамо да је песник преминуо новембра исте године, књигу можемо да читамо и као опоруку „озбиљној деци и неозбиљним одраслима" којима се Милован Данојлић у једној линији свог певања обраћао током читавог свог песничког трајања. Експлицитно наглашавајући да је поезија у овој збирци

violetajov@gmail.com

подједнако намењена и деци и одраслима (са предзнацима „озбиљној" и „неозбиљним") Данојлић аутопоетички осведочава доминанту своје имплицитне и експлицитне поетике певања за децу коју је књижевна критика описала као *пјесме са граница*, односно, *граничну књижевност*. „Реч је о томе да је та поезија превасходно намењена младим читаоцима. Но у другој врсти читања она је једнако окренута и старијој читалачкој публици. У том обележју ове поезије садржи се њена двостраност која чини легитимном употребу термина 'гранична књижевност'" (Пијановић 2013: 263).

У поговору књиге *Како спавају трамваји и друге пјесме* присећајући се својих почетака Данојлић наводи: „Онда је 1958. године мноме овладала страсна жеља да напишем нешто једноставно, живо и доживљено, разумљиво свима и сваком. Свима, дакле и деци. Тако сам, трагајући за врховном једноставношћу, открио задовољство изражавања у кључу званом 'дечја песма'" (Данојлић 1999: 407). Песник тако *врховну једноставност* истиче као кључ којим ће отварати браву разумевања поезије „свима и сваком, па и деци". „Таква песма не припада само деци или одраслима, него је и за једне и за друге; то је песма за велику децу и мале људе", закључује Петар Пијановић (Пијановић 2013: 265) и додаје да ова поезија припада тзв. граничној књижевности не само зато што се у њој „укрштају и преламају веома различити читалачки сензибилитети и интереси", већ и „зато што често о детињству и деци не говори изнутра, из њихове тачке гледишта, већ из визуре некога ко тај свет рекреира, односно поново оживљава и ствара [...] очима срца и ума бившег детета" (Пијановић 2013: 266).

Јован Љуштановић примећује да је за Милована Данојлића „дечија књижевност у својим најбољим остварењима ипак само 'корак у страну', нека врста прибежишта. Наслућује се иза свега тога да Данојлић, можда и несвесно, трага за неком врстом лиминалног простора који би егзистирао као резултат двоструке деконструкције: једне која значи уздизање књижевности за децу изнад непосредне везаности за дечију публику и педагошко-школске примене и друге, која значи снижавање метафизичких стремљења модерне књижевности и њено примицање свету непосредног искуства и чулној конкретности" (Љуштановић 2003: 81).

Наслов збирке *Дедоумице о природи и људима, пјесме за озбиљну децу и неозбиљне одрасле* и илустрација на корицама књиге сублимирају још неколико кључних поетичких карактеристика не само ове збирке, већ и „наивног певања" Милована Данојлића уопште. У поговору књиге *Како спавају трамваји и друге пјесме* коју је 1999. године објавио поводом јубиларних 40 година присуства у српској књижевности за децу, Милован Данојлић осведочава аутобиографске подстицаје за настанак највећег броја својих дела (Данојлић 1999: 405–409). Да је збирка песама *Дедоумице о природи и људима* инспирисана још једним личним песничким тренутком уверава

нас и илустрација на насловној страни ове књиге на којој је представљена стилизована слика остарелог Милована Данојлића, доброћудног оседелог старца који, симболично, гушчијим пером пише књигу из које, поново симболично, лепршају птице разносећи песникову реч васељеном. Тако Милован Данојлић већ насловном страном наговештава да ће и у овој збирци „сам собом, непосредно сведочити истине овога света и пулс живота" (Пијановић 2013: 264). *Дедоумице* отуда нису *недоумице*, *дилеме*, *колебања* остарелог песника, на шта би нас ова кованица најпре асоцијативно упутила, већ је у овом контексту нагласак са негације НЕ (*недоумице*) пренет на други део сложенице УМИЦЕ, изведене од речи УМ, чиме се значење кованице упућује на *умовање*, *знање*, *мудрост*, сада деде Милована Данојлића, односно на његове личне ***дедо****умице* које попут птица пуштених из крлетке властитог поетског и животног резидуума шаље *озбиљној деци и неозбиљним одраслима*.

Данојлић се *озбиљној деци и неозбиљним одраслима* и у неким ранијим делима експлицитно обраћао. Тако у епу „Деда на продају" песник поручује:

За *озбиљну децу* је овај еп
За *неозбиљне одрасле* ова бурлеска.

Али је лик *деде* у овој, како сам Данојлић каже „лакрдији", насталој деведесетих година двадесетог века, када је песник био у пуној мушкој снази, сасвим другачије профилисан, а повод за његово ангажовање у улози главног јунака потпуно другачије мотивисано у односу на улогу и значај коју добија у *Дедоумицама*.

Збирка песама *Дедоумице о ӣрироди и људима* је композиционо организована у три тематско мотивске целине: „Зоолошки вртић", „Дрворед у недоглед" и „Деде добрих душа или дедоумице". Прва два тематска круга окупљају поезију посвећену феноменима природе – животињама и биљкама – док се трећи може назвати „похвалом смиреној старости која повезује искуство предака и потомака" (Богутовић 2022).

Први круг песама је најмалобројнији. У антропоморфизованом простору „Зоолошког вртића", у оквиру седам песама, окупљен је најразличитији свет, сада птица и риба, веверица и слонова. Духовита наративна поезија крије у себи анегдотске згоде својих јунака, али неке од њих и више од тога, отварајући филозофска питања која задиру у тајне смисла постојања живота и света:

Ко смо и шта смо? Умне главе
Од памтивека тим се питањем баве
Мудраци за смисао траже доказе

А ӣӣице са њим на свеӣ долазе.
Свакоīа јуӣра[1]

„Да се количина метафизичког материјала у тим такозваним дечјим песмама нимало није смањила, чак је, можда, метафизичка жица заструјала јасније и чистије" (Симовић 1990: 9) осведочава песма „По небу и по земљи" коју без много ограђивања можемо да одредимо као праву лирску рефлексивну песму коју са поезијом за децу повезује једноставност, сликовитост, ритмичност и кратка форма, али ће откривање њених многоликих симболичних значења бити примерено само одраслој читалачкој публици.

Кад је лепо време,
Понајчешће лети,
Птица и по небу
и по земљи лети.

Док горе, високо
Лети у правцу југа,
Сенка јој по земљи
Јурећи вијуга.

Она по небу
Азурно чистом,
А сенка по земљи
Брзином истом.

Раздвојене, ка заласку
Сунца стреме,
А на циљ ће стићи
У исто време.

Снажније од сваке експлицитне поруке, Данојлићева поезија о природи имплицира позив на поштовање животињског света јер је у многим аспектима од човека мудрији и супериорнији. Песму „Како живи караш", о риби прилагодљивој и добру и злу, закључује:

Од њега би могли и ерудити
Понешто корисно научити.

[1] Све песме у овом раду су наведене према издању: Милован Данојлић, *Дедоумице о ӣрироди и људима, ӣесме за озбиљну децу и неозбиљне одрасле*, Културни центар „Рибница", Краљево, 2022.

Први тематско-мотивски круг, „Зоолошки вртић", али и збирку у целини, Данојлић отвара песмом „Свакога јутра" у којој прославља птице „као гласне жице природе" које свакога јутра објављују земљи и људима „да је живот чудо над чудима", а затвара песмом „Опомена ловцима" у којој открива да у природи постоје штеточине, али њих не налази међу животињама, већ међу људима. Данојлић славодобитно, у тону бурлеске, у последњој песми овог циклуса пева о престрашеним ловцима који су се дали у бег, попут зечева, када је у „њихов дом ударио гром". Док природа прославља и одржава живот као „чудо над чудима", ловци, односно људи га из хира, зарад забаве, бахато уништавају. „У срцу природе – неприродан до срца, стоји човек" (Данојлић 1967: 23), рећи ће Милован Данојлић у једној од својих расправа. Али, уверен је, свемоћна природа увек пронађе начин како да огласи своје постојање, супериорно осведочавајући ко је истински владар васељене:

Гром из ведра неба
Туче, да назначи
Да и од ловаца
Има неко јачи

Други тематски круг је посвећен дрвећу. „Дрворед у недоглед" је кохерентни циклус песама у коме се очитава јасна композициона осмишљеност како тематско-мотивске целине, тако и сваке песме појединачно. Овај круг отвара песма „Похвала дрвећу" – попут химне, похвале и захвалности дрвећу јер:

На овом свету ништа није
Од дрвећа постојаније и оданије

а затвара песма „Заједништво" која пева о значају шума у којима су се „дрвета удружила и основала шумску републику". У шаљивом тону примереном поезији за децу „малу ил већу", песник поручује:

Шума са густим зеленим лишћем
Прочишћава ваздух који дишем,
А с кисеоником, у моја плућа
Уђе и нешто надахнућа,
Довољно да за децу, малу ил већу,
Саставим песму о дрвећу.

Дедоумујући, Данојлић је у овом циклусу песмама више ерудита него метафизичар осведочавајући широко познавање готово свих врста дрвећа која расту на нашем тлу. Дрво у његовој поезији израста у аутентичног, многоликог јунака, са препознатљивим карактером: *Храст*, *Јабланˊ*, *Зова*, *Јасен*,

Лиūа, *Брест*, *Жалосна врба*, *Бреза*, *Кајсија*, *Панчићева оморика* имају своју нарав која им одређује не само ботаничке карактеристике, већ и улогу и значај у друштву. Дрво није само биљка, оно је, као сведок времена, културни споменик, учесник у ритуалима и обредима, медицински препарат, надахнуће уметника, добротвор и спасилац, заклон, и храм и богомоља.

У неким песмама („Брест") песник заиста говори само о специфичностима одређеног дрвета, готово да изостаје алегорија, симболика или метафорика, дрво само је свој свет, има истанчани карактер, своју историју, одређену и описану улогу у заједници, своју традицију, аутентичност и идентитет. Дрво је попут људи многолико, оно је ћудљиво јер испод неких попут *бреста* „не ваља заспати" али и доброћудно, лековито, моћно, харизматично попут *лиūе*.

У напору да о дрвету каже што више чињеница, неке песме се, попут песме „Зова", претварају у стиховане лекције, више окренуте фактографској стварности него уметничком дотеривању. Сва знања су ту, али изостаје спонтаност и лакоћа, а мелодија и ритам као да губе значај пред жељом да се исприча и опева истина, пренесе знање као у неком стихованом ботаничком приручнику обогаћеном свим културолошким аспектима везаним за биљку.

С друге стране, у песмама „Јаблан", „Жалосна врба" или „Кајсија", као у најбољим песама из збирке *Родна īодина*, Данојлић у обичном биљу, које се налази свуда око нас, „препознаје и траг општег устројства света и саме тајне постојања" (Хамовић 2018: 116).

Тако у песми о несмотреној, неопрезној лепотици *Кајсији* пева управо о универзалним принципима на којима почива свет, попут принципа који производе добитнике и губитнике. С једне стране налазе се древни ред, опрез и мудрост, а с друге „нестрпљење, непромишљеност и брзоплетост" којом се кајсија у „премелаћу залеће у живот", увек прерано и увек на своју штету, па песник готово змајевски закључује:

Кајсији не помажу добри савети,
Никако да се опамети
Сваког пролећа насумице креће,
да види хоће ли имати среће

Хиљаду пута се намучила,
Ал ништа није научила.

У песми „Жалосна врба" описујући животни простор жалосне врбе, метафорично опомиње :

Ко жабокречину гледа век васцели
Тај ће тешко тугу да зацели

А у песми „Јаблан" поручује:

Ко хоће висине да такне небне
Мора надмашити самога себе:
Од тога су одустали многи људи,
А јаблан се и даље труди.

У циклусу песама „Дрворед у недоглед", Милован Данојлић је ботаничар, етнолог, филозоф, народни видар, изнад свега песник за „озбиљну децу и неозбиљне одрасле". Оживљавајући биљке у свим аспектима постојања чини их комплексним „бићима" и равноправним сужитељима људске културе и заједнице.

У трећем поглављу Данојлић нам насловом циклуса **„**Деде добрих душа или дедоумице" и експлицитно помаже да боље разумемо значење ове коване. Стављајући знак једнакости између *деда добрих душа* и *дедоумица* песник алудира да је његово *дедоумовање* добронамерно, баш као што су добричине и јунаци овог тематско-мотивског круга.

Данојлић у својим песмама „хвата" и многе друге нијансе „дедоумног" живота, те добре душе пате од усамљености, себичности, џангризавости, резигнације, али као што би се обратио неком детету, и њима шаље поуку, добронамерну и пуну разумевања:

О свету, мој добри деда Гуто,
Судиш одвећ оштро и круто.
Али песма као плод будног сневања,
Има и за тебе разумевања
(„Деда-Гута о животињама и људима")

Строго осмишљену композициону структуру можемо да препознамо и у последњем тематско-мотивском циклусу ове збирке. Њега отвара песма „Деда-Адам размишља на кућном прагу", а затвара песма „Зашто се мршти старац Вук". Док у првој песми препознајемо архетип прадеде са универзалном егзистенцијалном улогом чувара породичног прага, коју носи као најстарија глава породице, у последњој песми, „Зашто се мршти старац Вук", Вук Караџић добија улогу пастира који на националној егзистенцијалној „раскрсници" бди, сада над читавим српским родом, али изневерен, забринут и љут. Да је Вук Караџић у позним годинама ипак нешто друго у односу на „обичне" деде о којима Данојлић пева у другим песмама овог круга (Деда-Адам, Деда-Срета, Деда-Гута, Деда-Јовиша, Деда-Митар) указује већ наслов песме где га ословљава као *стараца* Вук, термином за који по стереотипу везујемо поштовање, знање и мудрост. И он је добар, попут свих деда у овом

циклусу, али је и неутешно љут, он бди над својим стадом, али га и прекорева и опомиње, да не залута и изгуби своју самобитност у вреви модрног живота.

Изнад раскрснице главног града,
Непомичан као на грани ћук,
прати ћирилицу која страда –
Ето зашто је намрштен Вук.

Очување ћирилице, која није само део културног већ и националног идентитета, није задатак од прворазредног значаја само за старину Вука, већ кроз опис његовог једа и прекорног погледа проговара сам Милован Данојлић затварајући своју књигу аманетом који оставља у наследство потомцима.

„Генезу *усавршавања једноставности*, као поетичког императива целокупне Данојлићеве књижевности" (Хамовић 2018: 30) можемо да пратимо и у *Дедоумицама о природи и људима* Милована Данојлића. „Песнички поступак заснован на једноставности, конкретности, елементарној бризи да се речима дође до изврсности", производ су песниковог дубоког уверења да је „емотивност детета у самом стваралаштву", и да се „цео напор састоји у пажљивом разазнавању и упознавању тог дечијег гласа у себи" (Хамовић 2018: 38). Проналажењем изворне емоције виђене као „дечије у себи" Данојлић креира песнички израз који самом природом свога бића премошћава јаз и оштре границе између књижевности за децу и одрасле. И чини више од тога, доказујући да је ова поезија као продукт „врхунског надахнућа" самог аутора, као његова насушна потреба за аутентичним изразом, нераскидиви део поезије, односно књижевности, као уметности речи.

ЗАКЉУЧАК

Дедоумице о природи и људима представљају једно од најзрелијих сведочанстава Данојлићевог песништва „са границе", у коме се на јединствен начин спајају једноставност, духовитост и дубока животна промишљања. У овој збирци песник, сада у улози доброг деде, оживљава природу, породично и национално памћење, али и „дечији глас" у себи, стварајући поезију која је подједнако приступачна и деци и одраслима. Природа се у његовим стиховима јавља као учитељ, савезник и коректив људске самодовољности, док се последњи циклус посвећен дедама чита као глас искуства. Као својеврсна духовна и поетска завештања, *Дедоумице* показују да је једноставност за којом је Данојлић трагао читавог живота, заправо највиша уметничка вредност, и да поезија која се рађа из „дечијег гласа у стваралаштву" може да премости границе жанрова, узраста и времена.

ИЗВОРИ

Данојлић (2022): М. Данојлић, Дедоумице о природи и људима, Песме за озбиљну децу и неозбиљне одрасле, Краљево: Културни центар „Рибница".

Данојлић (1999): М. Данојлић, Како спавају трамваји и друге песме, Крагујевац: Јефимија.

ЛИТЕРАТУРА

Богутовић (2022): Д. Богутовић, LIRSKA POIGRAVANJA: Dedoumice o prirodi i ljudima, Новости (6. 9. 2022).

Данојлић (1967): М. Данојлић, Памфлет против завичаја, у: Лирске расправе, Нови Сад: Матица српска.

Љуштановић (2003): Ј. Љуштановић, О поетици дечије песме Милована Данојлића, у: Поезија Милована Данојлића (зборник радова), Београд: Задужбина Десанке Максимовић, Десанкини мајски разговори.

Пијановић (2013): П. Пијановић, Данојлићеве песме са границе, у: Песничко дело и мисао о поезији Милована Данојлића (зборник радова), Београд: Институт за књижевност и уметност, Филолошки факултет Универзитета у Београду, Требиње: Дучићеве вечери поезије.

Радовић (1995): Д. Радовић, Расправа о наивној песми, у: М. Егерић, Гласови и вредности, Београд: СКЗ.

Симовић (1990): Љ. Симовић, Свете травчице Милована Данојлића (предговор), у: Милован Данојлић, Тачка отпора. Изабране песме. Београд: СКЗ.

Хамовић (2018): В. Хамовић, Поетика чистог даха, Београд: Службени гласник.

Violeta Jovanović
University of Kragujevac
Faculty of Education in Jagodina
Department of Philology

DEDOUMICE O PRIRODI I LJUDIMA, *PESME ZA OZBILJNU DECU I NEOZBILJNE ODRASLE* BY MILOVAN DANOJLIĆ

Summary: The paper deals with Milovan Danojlić's collection of poems *Dedoumice o prirodi i ljudima* (2022), the poet's last work dedicated to "serious children and unseriuos adults". Starting from Danojlić's autopoetics and his continuous tendency of simplicity, the paper highlights the specific character of the collection as being between literature for children and literature for adults. On the basis of themes and motifs, the collection is divided into three parts, which depict nature and the world through humor, childlike thinking and sublime philosophy. The analysis of the poems shows that in Danojlić's poetics nature is seen as a means of self-knowledge, moral inquiry and a critical view of the society. It is concluded that the collection can be read as a poetic testament in which "grandpa's" wisdom and children's vitality are intertwined.

Keywords: Milovan Danojlić, collection of poems *Dedoumice o prirodi i ljudima*, *Pesme za ozbiljnu decu i neozbiljne odrasle*, border literature, themes and motifs.